

تعاریف و مفاهیم واژه ها

توانبخشی

معلول: فردی است که به علت اختلال فیزیکی (جسمی، حرکتی، حسی)، ذهنی و یا روانی دچار محدودیت در عملکرد فردی و یا اجتماعی باشد.

معلول تحت پوشش: معلولی که منطبق با ضوابط خدماتی و حمایتی سازمان بهزیستی با تشکیل پرونده تحت پوشش قرار می‌گیرد و طی برنامه مدون در مدت زمان مشخص زمینه‌های اشتغال و توانمندی وی فراهم شده و از چرخه حمایت خارج می‌شود.

معلول ذهنی: معلولی که بهره هوشی کمتر از ۷۰ داشته و در انجام امور شخصی، تکالیف اجتماعی و مهارت‌های تطابقی در مقایسه با همسالان خود دارای محدودیت بوده و سن شروع معلولیت وی قبل از ۱۸ سالگی باشد.

معلول جسمی - حرکتی: معلولی که به دلیل فقدان، نقص یا تغییر شکل ساختمان عضلانی - اسکلتی در انجام امور شخصی و تکالیف اجتماعی خود دارای محدودیت باشد.

معلول حسی: معلولی که دارای اختلال متوسط، شدید یا عمیق در شنوایی یا بینایی است.

نابینا: معلول حسی که حد بینایی وی حتی با استفاده از وسایل کمک بینایی (وسایل درشت‌نما) در هر دو چشم کمتر از یک دهم است و تشخیص نور و شمارش انگشتان از یک متری برای وی ممکن نیست.

کم بینا: معلول حسی که بالاترین حد بینایی وی با حداکثر اصلاح و بهترین نمره عینک در هر دو چشم و یا چشم با دید بهتر بین بیست دویستم تا بیست هفتادم بوده و با بهترین اصلاح دید هر دو چشم یا چشم با دید بهتر، دارای میدان بینایی کمتر از بیست درجه باشد.

ناشنوا: معلول حسی که توانایی شنیدن یا تشخیص اصوات پیرامون خود را حتی با استفاده از وسایل کمک شنوایی مانند سمعک نداشته باشد. به عبارتی آستانه شنوایی هر دو گوش وی بیش از ۹۰ دسی بل باشد.

کم شنوا: معلول حسی که برای شنیدن یا تشخیص اصوات پیرامون خود نیازمند استفاده از وسایل کمک شنوایی مانند سمعک بوده و بدون استفاده از آنها دچار محدودیت در شنیدن باشد. به عبارتی آستانه شنوایی وی بین ۳۰ تا ۹۰ دسی بل است.

مدل طرح توانبخشی مبتنی بر جامعه (CBR): مجموعه اقداماتی است که به منظور توانمندسازی افراد معلول با همکاری خانواده و نهادهای اجتماعی انجام می‌شود و در آن به شناسایی معلولان و ارائه خدمات شش‌گانه به آنها شامل آموزش در خانواده، آموزش خارج از خانواده، ارجاع برای دریافت خدمات، تامین وسایل کمک توانبخشی، اشتغال و کارآفرینی و حمایت‌های اجتماعی پرداخته می‌شود.

معلول ضایعه نخاعی: معلولی که به علت آسیب یا ضایعه در نخاع دچار تغییر دائمی یا موقت در عملکرد طبیعی حرکت، حس و یا سیستم عصبی خودکار شده است.

سالمند: به افراد ۶۰ ساله و بیشتر گفته می‌شود.

تیم ارائه خدمات مراقبتی- توانبخشی در منزل: تیمی از افراد مجرب که فعالیت آن ارائه اقدامات توانبخشی، پرستاری، مراقبتی و آموزشی به معلولان در منزل است.

سالمند معلول: سالمندی که به علت پیامدها و عوارض ناشی از کهولت سن دچار معلولیت شده و نیاز به توانبخشی، نگهداری و یا مراقبت دارد.

بیمار روانی مزمن: معلولی که علائم بالینی مشخص بیماری وی به مدت حداقل ۲ سال ادامه داشته و یا به دلیل بیماری روانی سابقه بستری شدن در بیمارستان را به مدت بیش از یک بار در طی دو سال گذشته داشته باشد و از نظر عملکرد اجتماعی، شغلی و یا هر دو دچار مشکل است.

تنبلی چشم (آمبلیوپی): کاهش دید یک طرفه یا دوطرفه‌ای که حتی پس از اصلاح هرگونه عیب انکساری یا ضایعه ساختمانی در چشم برطرف نشده و ادامه یابد.

مرکز مشاوره ژنتیک: مرکزی است که خدمات تشخیصی، پیشگیری و مشاوره‌ای بیماری‌های مادرزادی و ارثی و یا پیش‌بینی سطح سلامت افراد در ارتباط با این بیماری‌ها را ارائه می‌دهد.

مرکز توانبخشی، مراقبتی و نگهداری شبانه‌روزی: مرکزی است که توسط اشخاص حقیقی یا حقوقی با کسب مجوز از سازمان بهزیستی تاسیس شده و تحت نظارت آن، معلولین واجد شرایط را در تمام ساعات شبانه‌روز نگهداری کرده و خدمات مراقبتی-توانبخشی به آن‌ها ارائه می‌دهد.

مرکز توانبخشی و آموزشی روزانه: مرکزی است که توسط اشخاص حقیقی یا حقوقی با کسب مجوز از سازمان بهزیستی تاسیس شده و تحت نظارت آن، به‌صورت روزانه به معلولین و کودکان اوتیستیک واجد شرایط، خدمات توانبخشی و آموزشی ارائه می‌دهد.

مرکز جامع خدمات توانبخشی: مرکزی است که در آن خدمات جامع توانبخشی شامل خدمات فیزیوتراپی، کار درمانی، گفتار درمانی، شنوایی شناسی، بینایی سنجی و تهیه اروتز و پروتز ارائه می‌شود.

کارگاه حمایت شده تولیدی: مرکزی آموزشی- تولیدی است که برای حمایت از معلولان ذهنی و یا بیماران روانی مزمن که در شرایط ویژه قابل آموزش هستند و فرصت حرفه‌آموزی و یا اشتغال را نزد کارفرمایان نمی‌یابند و توانایی داشتن شغل مستقل را ندارند، تشکیل می‌شود.

خانه نیمه‌راهی بیماران روانی مزمن: مکانی است که جهت آماده‌سازی بیماران روانی مزمن ترخیص شده از مراکز توانبخشی، مراقبتی و نگهداری شبانه‌روزی برای بازگشت به خانواده تشکیل شده است و در آن، بیماران از استقلال نسبی برخوردار بوده و مهارت‌های اجتماعی در محیطی آزادتر و با نظارت کمتر به آن‌ها آموخته می‌شود.

کمک مالی مستمر: کمکی که به صورت نقدی به خانوارهای نیازمند یا معلولین نیازمند با نظر کارشناسی و طبق ضوابط مربوطه به صورت ماهانه پرداخت می‌شود.

کمک موردی (کمک غیرمستمر): کمکی که به صورت نقدی، کالا یا خدمات به خانوارهای نیازمند یا معلولین نیازمند با نظر کارشناسی و طبق ضوابط مربوطه بر حسب ضرورت ارائه می‌شود.

پیشگیری

فرد پرخطر در معرض ایدز آموزش دیده: فردی که دارای رفتارهای پرخطر شامل رابطه جنسی نایمن و اعتیاد از طریق تزریق بوده و آموزش‌های پیشگیری از ایدز را گذرانده‌باشد.

گروه همیار سلامت روان: گروهی است که با راهنمایی کارشناسان سازمان بهزیستی به صورت داوطلبانه برای بهبود وضعیت سلامت روان خود و دیگران در محل و یا شهر خود فعالیت می‌کند. این فعالیت‌ها شامل شناسایی و ارتباط با معتمدین محل، نیازسنجی و اولویت‌بندی نیازهای محل، کمک به رفع مشکلات، بهبود روابط اجتماعی و سایر فعالیت‌های مرتبط با سلامت روان در محله و شهر است.

مرکز سرپناه شبانه (shelter): مرکزی است که در آن برای اسکان موقت و یا شبانه معتادان دارای رفتار پرخطر و بی‌خانمان به منظور کاهش آسیب فعالیت می‌کند.

مرکز اجتماع درمان مدار (TC): مکانی است جهت اقامت روزانه و شبانه‌روزی برای بازتوانی معتادانی که مایلند درمانشان را بعد از مرحله سم‌زدایی (ترک جسمی) ادامه دهند.

مرکز گذری کاهش آسیب (DIC): مکانی است که در آن، به معتادان با رفتار پرخطر، خدمات کاهش آسیب ارائه می‌شود.

تیم اجتماع محور پیشگیری از اعتیاد: افرادی که به صورت داوطلبانه در قالب گروه‌های کوچک محلی در محله‌های روستایی و شهری، محیط‌های کار و یا محیط‌های آموزشی اعم از مهدکودک، مدرسه و یا دانشگاه در زمینه پیشگیری از اعتیاد فعالیت می‌نمایند و خود عضوی از این محیط‌ها می‌باشند.

مرکز مشاوره حضوری: مرکزی است که به منظور رفع اختلالات و مشکلات روانی-اجتماعی و یا ارتقاء سطح زندگی و توانمندی مراجعین، به صورت حضوری، خدمات مشاوره‌ای و روانشناختی ارائه می‌کند.

مرکز مشاوره تلفنی: مرکزی است که به منظور رفع اختلالات و مشکلات روانی-اجتماعی و یا ارتقاء سطح زندگی و توانمندی تماس گیرندگان، به صورت تلفنی، خدمات مشاوره‌ای و روانشناختی ارائه می‌کند.

مشاوره اینترنتی: یکی از شیوه‌های مشاوره‌ای است که به متقاضیان، از طریق اینترنت و با استفاده از پست الکترونیکی (E-mail)، مکالمه الکترونیکی (Chat) و یا از طریق ورود به وبگاه تخصصی مربوطه، خدمات مشاوره‌ای و روانشناختی به منظور رفع اختلالات و مشکلات روانی-اجتماعی و یا ارتقاء سطح زندگی و توانمندی آن‌ها ارائه می‌نماید.

مرکز درمان و بازتوانی سرپایی: مرکزی است که در آن، خدمات درمانی دارویی و غیر دارویی به معتادان خود معرف توسط تیم درمانگر متخصص به صورت سرپایی ارائه می‌شود.

مرکز درمان و بازتوانی اقامتی کوتاه مدت: مرکزی است که در آن، معنادان خود معرف بستری می‌شوند و از تیم درمانگر متخصص، خدمات درمانی دارویی دریافت می‌کنند.

تیم سیار معنادان پر خطر: تیمی است متشکل از حداقل ۲ نفر، ترجیحاً معنادان بهبود یافته که در محل‌های تجمع معنادان دارای رفتار پر خطر، خدمات کاهش آسیب ناشی از اعتیاد ارائه می‌کند.

خدمات کاهش آسیب اعتیاد: خدمات بهداشتی-آموزشی است که به منظور کاهش عوارض بهداشتی-اجتماعی ناشی از اعتیاد به معنادانی که به مصرف مواد ادامه می‌دهند، ارائه می‌شود.

مرکز بهبودی اقامتی میان مدت: مرکزی است که با مشارکت نیروهای خودیار (معنادان بهبود یافته) به مراجعه‌کنندگان، خدمات درمان غیر دارویی در مدت اقامت (۱ تا ۳ ماه) ارائه می‌کند.

پایگاه سلامت اجتماعی: مکانی است که به منظور بهبود وضعیت سلامت روانی-اجتماعی توسط نیروهای داوطلب محلی اداره می‌شود و فعالیت‌های عمده آن، آموزش، اطلاع‌رسانی، آگاه‌سازی و شناسایی و جذب منابع محلی در زمینه ارتقاء سلامت روانی-اجتماعی است.

اجتماعی

زن سرپرست خانوار نیازمند: زنی که بنا به عللی از قبیل عدم ازدواج، متارکه، طلاق یا فوت، مفقودالثر شدن، اعتیاد، از کار افتادگی، محکومیت به زندان، اعزام به سربازی، بیماری سرپرست مرد و عوامل دیگر مسئولیت تامین معاش مالی خانوار را برعهده داشته باشد و طبق شرایط سازمان ذیربط نیازمند حمایت محسوب شود.

گروه همیار زنان سرپرست خانوار: گروهی از زنان سرپرست خانوار نیازمند تحت پوشش که با حمایت سازمان بهزیستی، به منظور دستیابی به استقلال و خودکفایی اقتصادی و اجتماعی و استفاده از قابلیت‌های گروهی در راستای توانمندسازی خود فعالیت می‌کند.

کلینیک مددکاری اجتماعی: مرکزی که توسط اشخاص حقیقی یا حقوقی با اخذ مجوز، طبق ضوابط و مقررات و تحت نظارت سازمان بهزیستی تاسیس و در راستای توانمندسازی، رفع مشکلات و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی به متقاضیان، خدمات ارائه می‌کند.

مرکز اسکان موقت زنان (خانه زنان): مرکزی است که در آن، زنان خشونت دیده یا در معرض خشونت و یا زانی که به دلایلی از قبیل طلاق، فوت، زندانی بودن و یا اعتیاد سرپرست خانوار در معرض تهدید و آسیب‌های اجتماعی قرار گرفته‌اند و به صورت موقت فاقد سرپناه مناسب می‌باشند، اسکان کوتاه مدت داده می‌شوند و به آنان خدمات اجتماعی مانند مشاوره، مددکاری اجتماعی، روانشناسی و حقوقی ارائه می‌شود.

کودک تحت سرپرستی سازمان بهزیستی: کودکی که بنا بر هر علت به طور دائم یا موقت سرپرست خود را از دست داده است و با معرفی مرجع قضائی به سازمان بهزیستی سپرده می‌شود.

شبه خانواده (خانواده جایگزین): خانواده‌ای که سرپرستی، مراقبت و پرورش کودک تحت سرپرستی سازمان بهزیستی را به صورت موقت (با حکم قضائی امین موقت) برعهده می‌گیرد.

فرزند خواندگی (سرپرست دائم): حضانت دائمی کودکان بدون ولی تحت سرپرستی سازمان بهزیستی به عنوان فرزند توسط زن و شوهرهای متقاضی که واجد شرایط قانونی هستند.

امین موقت کودک تحت سرپرستی سازمان بهزیستی: سرپرست موقت مصوب شده از سوی دادگاه برای پرورش، نگهداری، اداره اموال و سایر امور مربوط به کودکی که پدر و جد پدری او به هر علت نتواند به این امور رسیدگی نماید.

کودک تحت سرپرستی سازمان بهزیستی در خانواده: کودک تحت سرپرستی سازمان بهزیستی که با اقدامات تخصصی مددکاری و در صورت نیاز با پرداخت کمک‌های مالی به صورت امداد ماهیانه و کمک‌های موردی، امکان زندگی نزد والدین، خانواده جایگزین یا بستگان را می‌یابد.

مرکز توسعه محلی: مرکزی است که توسط مردم محله، برای توانمندسازی خود و گروه‌های دیگر جامعه در جهت تعیین نیازها، شناخت مشکلات و رفع آن‌ها تشکیل می‌شود و در آن، نهادهای دولتی و گروه‌های غیردولتی نیز مشارکت دارد.

خانه کودکان و نوجوانان: مکانی است که در آن به صورت شبانه‌روزی، کودکان تحت سرپرستی سازمان بهزیستی را که در گروه سنی ۶ ساله و بالاتر قرار دارند، به تفکیک جنس و گروه‌های سنی، تا فراهم شدن زمینه انتقال موقت یا دائم به خانواده یا زندگی مستقل مورد مراقبت و پرورش قرار می‌گیرند.

خانه مستقل: مکانی است که در آن، کودکان تحت سرپرستی سازمان بهزیستی که آمادگی زندگی مستقل را دارند با هدف کسب توانمندی‌های اجتماعی و شغلی و با حمایت و نظارت سازمان اسکان می‌یابند.

خانه موقت کودکان و نوجوانان: مکانی است که در آن، کودکان تحت سرپرستی سازمان بهزیستی قبل از ورود به خانه کودکان و نوجوانان به منظور انجام آزمایش‌های پزشکی، بررسی روان‌شناختی و فعالیت‌های کارشناسی برای شناسایی خانواده و بستگان سببی و نسبی حداکثر به مدت ۲۱ روز تحت مراقبت قرار می‌گیرند.

خانه نوزادان، نونهالان و نوباوگان (شیرخوارگاه): مکانی است که در آن به صورت شبانه‌روزی کودکان تحت سرپرستی سازمان بهزیستی در دو گروه سنی ۰ تا ۳ سال و ۳ تا ۶ سال تا فراهم شدن زمینه انتقال موقت یا دائم به خانواده یا خانه‌های کودکان و نوجوانان مورد مراقبت و پرورش قرار می‌گیرند.

خانه تربیتی: مکانی است که در آن، به صورت شبانه‌روزی به کودکان تحت سرپرستی سازمان بهزیستی دارای رفتار نابهنجار، خدمات تخصصی روانپزشکی، روانشناسی، مددکاری اجتماعی و مشاوره‌ای ارائه می‌شود تا با درمان و رفع مشکلات رفتاری، زمینه ورود آنان به خانواده یا خانه‌های کودکان و نوجوانان فراهم شود.

حامی کودکان تحت سرپرستی سازمان بهزیستی: شخص حقیقی یا حقوقی که به صورت داوطلبانه کودکان تحت سرپرستی سازمان بهزیستی را مورد حمایت‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و ... قرار می‌دهد.

فرد آسیب دیده اجتماعی: فردی که رفتار وی به دلیل فشارهای شدید اجتماعی و اقتصادی، نقص یا فقدان مهارت‌های زندگی، ضعف در بکارگیری شیوه‌های مقابله‌ای و نظایر آن با هنجارهای اجتماعی مغایرت داشته و از مسیر زندگی عادی خارج شده است.

فرد در معرض آسیب اجتماعی: فردی که به دلیل فشارهای شدید اجتماعی و اقتصادی، نقص یا فقدان مهارت‌های زندگی، ضعف در بکارگیری شیوه‌های مقابله‌ای و نظایر آن در سازگاری با جامعه دچار مشکل شده و احتمال بروز رفتار برخلاف هنجارهای اجتماعی در او وجود دارد و ممکن است از مسیر زندگی عادی خارج شود.

دفتر فراری: دختر نیازمند حمایت اجتماعی که از خانواده جدا شده و در اجتماع سرگردان بوده و رغبتی برای بازگشت به خانواده ندارد.

خانه سلامت دختران: مرکزی که طبق وظایف قانونی محوله، دختران نیازمند حمایت اجتماعی را نگهداری نموده و از طریق ارائه خدمات تخصصی نظیر مددکاری اجتماعی و روانشناسی، زمینه‌های زندگی مستقل یا بازگشت مجدد به خانواده را برای آنان فراهم می‌کند.

فرد مبتلا به اختلال هویت جنسی: فردی که به طور مستمر و پایدار از جنسیت بیولوژیک خود ناراضی است و از نظر روانی تمایل یا اصرار بر متعلق بودن به جنس مخالف دارد.

مرکز مداخله در بحران‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی (مرکز اورژانس اجتماعی): مرکزی است سرپایی یا اقامتی (حداکثر ۲۱ روز)، با هدف جلوگیری از انحرافات اجتماعی که به افراد در معرض آسیب و یا آسیب‌دیده اجتماعی، خدمات تخصصی نظیر مددکاری اجتماعی، روانشناسی، روانپزشکی، پزشکی و حقوقی و کمک‌های مالی موردی ارائه می‌کند.

تیم سیار اورژانس اجتماعی: تیمی شامل یک مددکار اجتماعی و یک روانشناس که به صورت سرپایی با استفاده از وسیله نقلیه به افراد در معرض آسیب و یا آسیب‌دیده اجتماعی، خدمات تخصصی مددکاری اجتماعی و روانشناسی ارائه می‌نماید.

مرکز خطا تلفن اورژانس اجتماعی: مرکزی است که با همکاری تیم سیار اورژانس اجتماعی و مرکز مداخله در بحران فردی، خانوادگی و اجتماعی به صورت تلفنی (فوری و شبانه‌روزی) با اولویت ناهنجاری‌های کودک‌آزاری و همسرآزاری به تماس‌گیرندگان، خدماتی نظیر مددکاری اجتماعی و روانشناسی ارائه می‌دهد.

پایگاه خدمات اجتماعی: مکانی دولتی یا غیردولتی در سکونتگاه غیر رسمی که با همکاری مرکز مداخله در بحران‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی، تیم سیار اورژانس اجتماعی، خط تلفن اورژانس اجتماعی، ضمن شناسایی افراد در معرض آسیب و آسیب‌دیده اجتماعی، خدماتی نظیر مددکاری اجتماعی و روانشناسی را به صورت سرپایی به آنان ارائه می‌دهد.

کودک‌آزاری: هرگونه آسیب جسمی، فکری، جنسی، غفلت و بدرفتاری با کودکان زیر ۱۸ سال و یا بهره‌کشی از آنان توسط فرد یا افراد بزرگتر، در داخل یا خارج کانون خانواده می‌باشد.

همسرآزاری: سوء رفتار و آزار جسمی، جنسی، روانی و سهل‌انگاری که توسط شوهر نسبت به زن و یا برعکس صورت می‌گیرد.

کودک خیابانی: فرد زیر ۱۸ سال (اعم از دختر و پسر) که در شهرهای بزرگ برای ادامه بقا خود مجبور به زندگی یا کار در خیابان است.

مرکز کودکان خیابانی: مرکزی است که طبق وظایف قانونی محوله، ضمن پذیرش و نگهداری کودکان خیابانی (حداکثر ۲۰ روز)، با هدف فراهم آوردن زمینه‌های بازگشت مجدد به خانواده یا جایگزینی در مراکز مرتبط، با ارائه خدماتی نظیر مددکاری اجتماعی، معاینات بالینی، روانپزشکی، روانشناسی و حمایت اجتماعی در راستای توانمندسازی کودک و خانواده وی اقدام می‌نماید.

دفتر نیازمند حمایت اجتماعی: دختری که به دلیل فقدان حمایت خانوادگی مؤثر یا وجود سوء رفتار در محیط خانوادگی به طور موقت، عملکرد اجتماعی و روانی لازم برای زندگی مستقل یا بازگشت به خانواده را از دست داده و در معرض آسیب‌های اجتماعی قرار دارد.